
IRONIA, SÀTIRA I HUMORISME A *MORT DE DAMA* DE LLORENÇ VILLALONGA

CARLES CABRERA
ccabrera@stei.cat
STEI

Resum: Aquesta comunicació es proposa d'analitzar l'aparició de la primera novel·la de Llorenç Villalonga, *Mort de dama* (1931) i, en concret, la seva dimensió més satírica, irònica i burlesca. Villalonga, que aleshores constituïa un dels elements més conspicus de l'anticatalanisme mallorquí, la va escriure en català, i això ja pot ser considerat una primera mostra de la seva ironia. En cap altra llengua hauria fet sentit una crítica als dos sectors que, amb més força, pretenia burlar, l'Escola Mallorquina i l'aristocràcia illenca, que sempre s'expressaven en llengua vernacle. Però la causticitat villalonguiana arribarà molt més enllà, fins al punt que en veure la llum la novel·la causà un escàndol.

Paraules clau: Ironia, sàtira, anticatalanisme, Escola Mallorquina, aristocràcia, el problema de la llengua.

IRONY, SATIRISM AND HUMOR IN *MORT DE DAMA* BY LLORENÇ VILLALONGA

Abstract: This paper intends to analyse the publication of the first Villalonga's novel, *Mort de dama* (1931) and its aspects more satirical, ironic and humorous. Villalonga was by then one of the most eminent anti-Catalan Majorcan writers and, because of this, he wrote it in Catalan, and this may be considered one of the first samples of his irony. In any other language can be understood a criticism to the two sectors that Villalonga tried to mock in his text, Majorcan School and the aristocrats, that always used their own language. But Villalonga's causticity goes further in the sense that the novel caused an authentic outrage when it saw the light.

Key words: Irony, satire, anticatalanism, Majorcan School, aristocratic, Language problem.

Mort de dama (1931) fou, irònicament, una novel·la escrita en català per part d'un escriptor que simultàniament publicava al diari *El Día* articles contraris a la ideologia catalanista. Però Villalonga sabia que una obra d'aquestes característiques només podia ser concebuda en la llengua en què s'expressaven els sectors als quals es pretenia criticar: especialment, la «botifarrería» aristocràtica illenca i l'Escola Mallorquina. I en castellà, *Mort de dama* hauria semblat buida.

El blasó de la família Montcada, amb què s'enceten algunes edicions de *Mort de dama*, diu: «Déu no puc esser-ho/ rei no vull / príncep me'n ric / Montcada som». Es refereix a la protagonista de la novel·la, dona Obdúlia de Montcada, que es relaciona amb la reialesa, la noblesa i els militars. Els quatre compartiments de l'escut mostren dos castells, un estel en decaïment i un ventall amb una pagesa que es fan difícils de no identificar amb l'espanyolisme, el catalanisme i Aina Cohen com a representant de l'Escola Mallorquina respectivament.

Mort de dama fou un llibre molt sorollós a Mallorca (Rosselló Bover 1993), en part perquè era un *roman à clef*: Obdúlia es correspon en la realitat a Rosa Ribera (Palma, 1834-1924), vídua del coronel Miquel Villalonga, oncle del pare del novel·lista i tia dels germans Villalonga que, indisposada amb ells, els havia desheretat, i d'aquí partiria el libel del 1921 que esdevindria germen de la novel·la (Llompарт 2004: 15-16), la baronessa de Bearn és la seva pròpia mare, però sobretot hom cregué veure en Aina Cohen, la poetessa Maria Antònia Salvà, en *La Camperola*, una mofa de «La Serra» de Joan Alcover, i en el setmanari *Bé Hem Dinat*, *La Nostra Terra*, la revista cultural de l'Escola Mallorquina, que se sentí ferida en llegir l'obra. Després dels poetes, la «botifarrería» constituïa la segona diana d'una novel·la de dards càustics i mordaços, i Aina Cohen, la baula que lliga aquests dos mons. La poetessa xueta havia estat encimbellada mercès a la fama de les seves composicions i a l'impuls del marquès de Collera, que a un ball del Círculo la nit de Sant Sebastià del 1910 la féu recitar davant don Enric de Valois i l'arxiduc Lluís Salvador. Tenia presa la mida a les seves beneïtures, però era polític, sabia que a la gent li agradava i no volia deixar-la en mans dels de *Bé Hem Dinat*. A canvi la tenia collada a no fer res que no fos del seu grat; l'entronitzà per poder-la enderrocar en voler, i al cap de vint anys, en temps de la mort de dona Obdúlia, ja se n'estava començant a atipar.

A certes famílies mallorquines de casa bona, que no desdenyaven saludar Cohen en públic, se'ls acusa de ser molt classistes, mancades d'intel·ligència i sobretot se'ls atribueix una garreperia que frega el ridícul en el cas d'una moribunda acabada com Obdúlia, i una mandra motivada pel pas dels segles deformant esperpènticament llur conservadorisme ranci –sobre el paper, molt distint del cosmopolitisme villalonguà–, com si fossin ells mateixos els qui obraren la Conquesta, i ara, retuts de la batalla guanyada als sarraïns, fossin a punt de perdre'n una altra davant la nova Mallorca turística que es congria als afores de la Ciutat per les barriades de Gènova i el Terreno. Obdúlia, en aquest sentit, aporta mètodes violents que daten de l'època medieval –com si el temps a Mallorca romangués aturat:

An aqueixes donotes, aqueixes bruixes, les haurien de cremar totes. Una bona flamada... Ah, no, jo no som com Na Teodora, que tot ho deixaria estar... Qui l'ha feta que la pag. Es governador hauria d'engegar aquesta gentota, anglesotes i franceses, que no sabem ni qui són ni d'on vénen... Foral!... (Villalonga 1988: 67).

Aquesta colònia estrangera havia gaudit d'algun precedent il·lustre com Chopin i George Sand –Mme. Dudevant a la novel·la. Villalonga té ben present *Un hivern a Majorque* per tal com el llibre de la Sand anava contra els mallorquins de la mateixa manera que el nostre autor opera també aquí un atac semblant. Quan el director d'*El Adalid* espera la defunció de dona Obdúlia, entren al seu despatx el president del *Círculo* i dos accionistes de *Bé Hem Dinat*. L'excusa és que el vénen a informar que miss Carlota Nell ha tret un llibre sobre Mallorca en què «mos posa verds» –un altre que s'insereix en aquesta llarga tradició de viatgers europeus que han parlat sobre l'illa, dels quals el més conegut és l'esmentat *Hivern a Majorque*.

Un escaló per sota dels nobles hi ha «paràsits» que s'alleugereixen d'aquella «mandra» aristocràtica, com Remei Huguet, igualment menyspreada d'estulta per part de dona Obdúlia o de la baronessa de Bearn (que, si volgués, la podria fúmer al carrer). O el sacerdot don Valentí, un pagès pobre que ha rebut estudis de capellà però que davant la baronessa de Bearn se sent cohibit.

Per reforçar aquest caràcter caricaturesc, esperpèntic i goiesc, Obdúlia, octogenària i moribunda quan comença la novel·la, ens la dibuixa com una pepa «petita, fràgil i arrugada»¹ que, amb una llengua perillosa, «s'irritava com una peixatera» (Villalonga 1988: 67) i havia modificat casa seva amb el criteri d'una pentinadora perquè el seu senyoravi s'havia casat amb una al·lota pobra, filla d'una pecadora. Això són taques que la fan ser, en el fons, tan plebea i «populatxera» com Remei Huguet o Aina Cohen, admetre dins casa seva els nouvinguts estrangers o sentir-se atreta pels cotxers joves o els assistents del seu home. Tenia entre els ascendents un poti-poti de menestrals, pirates, mercaders, barons, beats, sants i cleptòmans, i per descendència una neboda segona cupletista, Violeta de Palma, filla d'una cosina de Santa Catalina, que rodava per un *music-ball* de Barcelona amb tot el que significa això per a les lleis de l'herència i el medi del naturalisme, que Villalonga ja només aprofita per interès per ridiculitzar més el personatge. Aquella neboda s'assemblava extraordinàriament a dona Obdúlia, de tal manera que en els seus desvaris la moribunda somia que podria tractar-se d'ella mateixa: «-[Aquesta porca...] Així era jo» (Villalonga 1988: 105, 401). Enveja la neboda perquè s'ha divertida més que ella de la mateixa manera que tem que l'enterrament de Collera pugui ser més apoteòsic que no pas el seu.

La mort de dona Obdúlia, vídua sense fills, aviat durà per casa seva més paràsits com Remei. En primer lloc, la baronessa dona Maria Antònia de Bearn, neboda política, que confia en l'herència per eixugar els deutes de les hipoteques, o dona Maria Gradolí, que s'havia ofert a cuidar dona Obdúlia fins al final a canvi que llegués l'herència a les seves filles. Però per la hipocresia intrínseca d'aquesta classe social, la Gradolí vol fer veure que és el contrari davant la baronessa de Bearn, quan havia procurat, en realitat, enemistar-la amb dona Obdúlia. I dona Maria Antònia ho sap, però també calla i salva les aparences; era part del joc perquè ella també havia tractat de posar la seva tia en contra de les Gradolí. Dona Maria Antònia és l'únic personatge a qui Villalonga salva de la crema, però en canvi, ni ell mateix ni el seu germà Miquel en surten beneficiats: és part de la burla identificar-los amb uns perdularis que acabarien per destruir-ho tot. La mare, doncs, és l'únic personatge que no surt caricaturitzat; ella és una ben plantada marmòria –d'aquí, els cabells blancs–, freda i

¹ Villalonga descartaria intitular la seva insigne novel·la *Bearn o la sala de les pepes* per tal com 'pepes' es podia entendre en el sentit de prostitutes. És al que juga aquí. Vegem que la tercera accepció d'aquest mot al *DCVB* indica que té el sentit de «prostituta».

educada, prudent i ponderada. Sales observa que, semblantment, és una dama de cabells grisos i bon veure a *Bearn* a l'època de Napoleó III i encara de bon veure i cabells grisos també a *L'hereva de dona Obdúlia*, l'any 1936, de manera que més que d'un personatge convindria parlar d'una actriu (Sales 1971: 11). El nom el manlleua de la Maria Antonieta francesa i, com a ella, li toca aguantar amb estoïcisme la ruïna i la decadència de la seva baronia –evidentment, no la podia coronar reina.

Però tornem a l'Escola Mallorquina. El grup havia marcat el pas de la lírica insular del darrer mig segle. I Villalonga, que sí que regna sobre els seus propis dominis novel·lístics, provoca una tempesta que fa tronar un llamp que esbranca el pi de Formentor que «va immortalitzar un poeta *gloriós*» (la cursiva és meua). Ningú havia gosat fer res de tan greu a la literatura catalana des que Pitarra, en plena Renaixença, humilià en una peça Jaume el Conqueridor! Però Villalonga encara furgarà més en la ferida del que ho féu Frederic Soler...

El marquès de Collera, cap del partit conservador, monàrquic espanyolista i centralista, admirador de Cervantes i president de totes les associacions culturals illenques, malgrat tot s'entén amb els regionalistes. Està condemnat a entendre-s'hi. Collera torna de l'Associació Arqueològica –justament, de l'Arqueològica– perquè presidia una lectura poètica d'Aina Cohen –llinatge hebreu, o sigui xueta, d'una dona lletrada des del bressol perquè a la Renaixença i a l'Escola Mallorquina se'ls acusà de ser a Mallorca, precisament, fenomen de dones i xuetes:

*Camperola, camperola,
Pageseta eixorivida,
Da'm un brot d'alfabreguera,
Dóna'm una margarida...*

Això que «encara ressona» a les orelles del Marquès un poema que ha sentit en mantes ocasions i de l'«abella brunzent» (Villalonga 1988: 42), Villalonga ho manlleua de «La Serra» de Joan Alcover, baldament el final dels versos semblin al·ludir a «Amor de pàtria» de Costa i Llobera.² El «jo» poètic de «La Serra», fortament identificat amb el mateix Alcover, és aquí per necessitat el Marquès: «Estic nafrat, camperola, / dóna'm bàlsam de consol!» (Villalonga 1988: 44). Collera militava al mateix partit conservador d'Antoni Maura de què també formà part Alcover. I tot seguit, Remei surt de l'alcova amb una copa de llet per a dona Obdúlia que és el «vas ple d'escuma» que la pagesa de l'esmentada composició alcoveriana duu a la padrina. I en visitar dona Obdúlia abans de morir, aquesta li demana si encara se'n recorda «de ses codolades que me feres, després de tants d'anys, quan eres un escarabat que no t'alçaves de sa terra?» (Villalonga 1988: 90) que al·ludeix a les que cantava la pageseta de l'esmentada composició. Alcover encara esdevindrà objecte de burla més avall, quan la baronessa s'instal·la a una cambra que comunica amb el jardí de «La relíquia» amb un «brollador barroic amb un faune mutilat»; i Villalonga cita, per primer cop, explícitament el nom de Joan Alcover.

El paral·lelisme acaba aquí, de manera que Villalonga se sentia tranquil de fer morir el Marquès en una casa de mala anomenada amb una estrangera, com hi havia mort son pare,

² «Quan les volgudes muntanyes/deixava el pobre catiu,/plorant collí d'una penya/un brotet de romaní.
/ Passà terres i fortunes, / però, resant cada nit, / besava el pobre, besava /un brotet de romaní. / Un dia d'hivern, les ones / tragueren un mort, ai trist! / Estret en la mà tenia / un brotet de romaní.»

perquè «fins en això eren tradicionalistes» (Villalonga 1988: 65). I la premsa havia d'engiponar lloes com «espejo de virtudes» o «cavaller cristià i exemplar» amb el final del personatge. Però això entrebanca tots els homenatges, els d'Aina Cohen a *Bé Hem Dinat* en nom de l'Escola Mallorquina i els de l'*Ateneo*, tot i ser liberal, perquè el seu director no podia concebre que el fèretre partís d'una casa de barrets. I en aquest sentit, al segon dia del decés, quan els conservadors d'*El Adalid* publicaren que el difunt havia mort «rodeado de los suyos» els altres s'ho prengueren a broma.

Els progressistes són els propers a rebre i les referències a ells com a «temple del Saber» són evidentment iròniques. A pesar que havien començat bé el seu camí, en aquell moment la seva actuació resultava tan pobra com la de *Bé Hem Dinat*. Organitzaven conferències que no escoltava ningú i cursos de llengües a què només assistien els socis. Els retreu que siguin tan tancats de mires i aquesta mateixa pusil·lanimitat de l'Escola i els mitjans de comunicació de voler quedar bé amb tothom. Es declaren antilocalistes i cosmopolites, són castellanistes, forasters i hi predominen professors i catedràtics; per oposició, els de *Bé Hem Dinat* són tradicionalistes perquè hi ha xuetes i capellans, i ambdós viuen en la indiferència comuna d'un poble que ni se'ls mira perquè són uns pobres d'esperit. Els ateneïstes s'oposaven al «clan» de *Bé Hem Dinat*, a més, per raons de llengua, i s'havien negat a unir-s'hi tot i que semblessin perseguir un mateix objectiu: les ciències l'un i l'art els altres. El fet de dir-se *Ateneo* i no *Ateneu* havia suposat un escull insalvable per a la reunió al Casino on el Marquès havia intentat fusionar-les.³ I el discurs que hi pronuncia amb el castellà retòric de què acusa d'emprar el mateix *Ateneo* es percep tan ridícul com les gasetilles dels diaris o les recitacions o els parlaments en prosa de la Cohen –l'únic que canvia és la llengua. La proposta del Marquès, dir-li *Atenea* com en grec, no és assumible per als encarcarats ateneïstes que parlaven de Shakespeare i Cervantes, de la Bíblia i el Dant, però ignoraven qui era Fernández Flórez. Des d'aquell dia que es negaren a canviar una lletra del nom, uns i altres no tornaren a dirigir-se la paraula. Vivien tristos i, significativament, llur tasca consistia a fer homenatges i necrològiques com la que els obligava llavors a fer el marquès de Collera, per al qual ja tenien el motlle preparat perquè hi tenien la mà trencada.

La crítica literària també en surt despietadament burlada per tal com el crític local compara una composició de Cohen en què la rima consisteix a disposar participis a final de vers (?endormit, ?enamorit, enlairat, enamorat...) amb el millor de Safo, Teòcrit i Virgili; en realitat, el crític queda com un drap brut perquè després descobrim que això de comparar-la amb Virgili, Milton i el Dant, i ella de retruc com a gran poetessa èpica del poble mallorquí, fou idea del marquès de Collera, que com diu dona Obdúlia «era un beneït» que tenia el *Quixot* per sagrat perquè mai el pogué acabar i que no havia traduït les *Bucòliques* de Virgili perquè no sabia llatí. Als actes en què ha d'intervenir, Aina Cohen apareix vestida de pagesa suara entre tests d'alfabeguera i suara amb un davantal de roba de llengües. Parla d'agermanar talent i modèstia en referir-se a ella mateixa com una «ximpleta» –que és magistralment el mateix que volia dir-nos el novel·lista amb un altre sentit. El títol, *Flors de pagesia*, deu ser una referència malèvola a *Espigues en flor* (1926) de Maria Antònia Salvà, però és a Alcover a qui li torna tocar el rebre quan Cohen rememora la seva aparició al Teatre Principal per recitar *La*

³ Pomar assenyalava que «la discussió sobre el futur nom de l'Ateneu fou incorporada a *Mort de Dama*, convenientment transformats en esperpent els termes de la controvèrsia entre José Mª Eyaralar, castellanista, i Emili Darder o Miquel Ferrà, partidaris de la denominació catalana Ateneu.» (Pomar 1999: 163).

Camperola amb una filosa que Villalonga manleva de «La Balenguera» amb música de ximbombes i flabiols de fons. El narrador assegura, càustic, que era una desventura i una menaça dels espectacles benèfics haver d'assistir a la lectura dels seus poemes més celebèrrims, sempre els mateixos; tant, que si no els hagués tret com una secreció haurien acabat per emmetzinar-la.

Però Aina Cohen comença a entristir-se perquè s'adona que ni diu ni pot dir res de nou. *El Adalid* i *Bé Hem Dinat* encara la lloen –aquests potser no deixarien mai de fer-ho– però sentia que el públic ja se n'anava oblidant, d'ella i de les seves composicions. Villalonga, evidentment, en devia estar fins al capdamunt de camperoles, i llança un missatge molt clar a l'Escola; no era només ell qui «començava a comprendre que els seus versos [els de l'Escola] eren retòrica de la més passada», sinó també Aina Cohen i uns lírics que veien que, fora dels paisatges tòpics de l'Escola, la majoria de temes els resultaven vedats. I no només Cohen sinó tots havien après massa tard la lliçó d'«El voltor de Miramar», engabiats en els tòpics de sempre –per primer cop Villalonga pren un poema d'Alcover no per fer-ne facècia. Cohen no era vestal per gust propi, sinó perquè no li quedava altre remei. El millor hauria estat deixar d'escriure després de *La Camperola*, però no podia aturar per ambició personal, ni tan sols quan acaba per abandonar el regionalisme i les tradicions i malparlar de Mallorca no té més opció que continuar igual que sempre si vol rebre «l'arxiducal ració». Cohen acaba esquizofrènica amb la doble personalitat de dona lectora i pageseta ingènua que li havien fet creure que era.

I Villalonga, que estudià medicina i s'especialitzà en psiquiatria, ens explica que de nena els germans li feien befa i l'escopien, i que ella, mocosa, fregava el moc per les galtes de les senyores. I de gran, la inclina per curiositat envers l'homosexualitat a què acaba anant després de dues experiències heterosexuals frustrades –s'entén així la comparació polissona amb Safo–, que a ell li interessa molt particularment com a patologia –sense anar més lluny, també delata l'homosexualitat del marquès de Collera o la bisexualitat de l'arxiduc Lluís Salvador entre tants altres personatges de la seva producció novel·lística. A Cohen, li causava neguits i rareses que la feien insofrible en privat i acabarà els seus dies, satànica, a una casa de salut –potser al mateix hospital psiquiàtric de què Villalonga esdevindria anys a venir el director. Reprimida, somiava disbarats i pel carrer no podia mirar els homes als ulls. És si fa no fa el mateix que li passa a Obdúlia, perquè és el medi que les ha reprimides. Havia de vestir seriosa quan voldria anar estrident, i no podia dir en veu alta els llibres que llegia. Es congria així la venjança contra l'Escola, que pagarà Cohen com a boc expiatori.

Tanmateix, és una llàstima que tot s'ho carreguessin poetes de la vàlua de Costa, Alcover o Salvà –de fet, la figura de la Salvà arrossega de llavors ençà un prejudici que fa de molt mal arrabassar. Villalonga palesà el fastig amb la sàtira despietada als sonets d'ametllers en flors i a les elegies ploroses d'oliveres mil·lenàries –aquí li toca el rebre a Pons i Gallarza, cappare de l'Escola.

Gabriel Alomar i Villalonga, oncle de l'escriptor, s'oferí a prologar la primera edició de *Mort de dama*; però, paradoxalment, Alomar tenia una ideologia liberal equidistant de la de Villalonga i l'Escola Mallorquina. Els seus paisans havien optat per lloar-lo, cosa que no haurien fet si hagués publicat a l'illa, on les beates se senyaven quan travessaven per davant casa seva. I és una darrera facècia que les últimes paraules d'Obdúlia siguin justament «Gabriel Alomar», anticlerical, socialista, republicà, catalanista i antimilitarista, de manera que per a molts mallorquins era considerat el dimoni. És el mateix que passa amb Violeta de

Parma, que com que és lluny els seus pecats semblen menys greus, i els seus successos, més clamorosos, quan en realitat és vella i grassa ja per exercir l'ofici de cupletista. En el jove net que la visita per parlar de sa neboda, Obdúlia li recomana que vagi a dur flors a Violeta al camerino però que si ve per Palma que no la saludi.

Quan el narrador lloa articles de *La Publicitat* o els assajos de Cambó deixa clar que no esmena la totalitat de la cultura catalana sinó una determinada manifestació d'aquesta,⁴ molt relacionada amb Mallorca, que considera regionalista i en llengua vernacle (curiosament, sempre escamoteja el nom de català):

El regionalisme [...] es prepara amb recepta, igual que una salsa. Picant una branca florida d'ametler amb un bocí de pagesa típica, mesclant-hi dos brots d'alfabreguera i deixant-ho coure vora la llar, mentre sonen els boleros i la cuinera canta Sor Tomasseta, surt un guisat de tan fàcil digestió que el toleren fins els infants de pit. (Villalonga 1988: 65).

Hi ha un atac en aquesta cultura folklòrica que entronca amb les glosades i la cultura popular, però no contra la cultura d'elit. «Flor de card», una altra de les composicions d'Aina Cohen, coincideix amb el títol d'una obra de Salvador Galmés –l'aportació més significativa de les Illes a la narrativa catalana de preguerra a part de la de Villalonga. Doncs bé, encara que a les dues primeres edicions mancava la referència, a partir de la tercera s'inclou com a aclariment que «sembla inútil dir que la magnífica obra de Galmés no té res a veure amb les blaiures de N'Aina Cohen» (Villalonga 1988: 54). No hi ha, evidentment, cap bri d'ironia en tal afirmació. Villalonga era conscient que Mn. Galmés havia intentat fer el mateix amb anterioritat a ell, i si bé és cert que per una banda la temàtica de *Mort de dama* s'acostava més als *Aigoforts* de Gabriel Maura i el costumisme vuitcentista mallorquí, amb una pàtina d'ironisme mansoi, per l'altra és evident que l'intent de construir una novel·lística illenca té un precedent molt més clar en l'autor rural modernista que no pas en els quadres de costums del segle XIX.

Òbviament, rere *Bé Hem Dinat* els Villalonga hi percebien un ideologia sectària que els comminava a suprimir tot el que no pertanyés als seus, però que informen de la mort del Marquès perquè no els en resta altre remei –si bé val a dir que el mateix Llorenç hi havia publicat, a *La Nostra Terra*. Per exemple, va ser en entrar al cenacle de la revista que Aina Cohen abandonà el castellà en què glossava per passar-se al català. Això provoca una anècdota divertida i maligna en recitar Aina Cohen davant Obdúlia el seu «Glòria a Dona Obdúlia». Com que s'havia concebut en castellà perquè era anterior al moment que la poetessa entrà en contacte amb *Bé Hem Dinat*, la moribunda se'n recordava de la paraula «hechicera» que en la versió catalana havia passat a «*garbosa*», que ella considera totalment inadequada car no es pot moure del llit. En retreure-li, Cohen es veu obligada a reconèixer de mala gana la traducció, que no té cap importància per a la vella, però que és una indirecta molt nítida per part de l'autor a la indiferència de les dues llengües per als illencs.

Això implica un regionalisme «perillós» de «degenerar» en «separatisme» –terminologia d'època que el mateix Villalonga fa servir– i una determinada convicció política que no era l'espanyola de Villalonga en la realitat o la del marquès de Collera en la ficció. Regionalistes, només d'aparença insinua –amb ganes de voler estar sempre bé amb el poder, cosa que es veu quan Aina Cohen ha de fer tentines per no parlar massa bé del Marquès per no disgustar

⁴ Jaume Pomar aclareix que «maldava, Villalonga, per ésser considerat més antilocalista que no anticatalanista, al principi» (Pomar 1999: 158).

Obdúlia de la mateixa manera que havia hagut d'anar alerta en parlar d'ella de no ofendre Collera—, devia veure Villalonga els Costa, Alcover o Salvà. Simbor considera, en aquest sentit, *Mort de dama* una novel·la d'idees (Simbor 2013: 47). Sota l'escorça d'haver fet una novel·la de riure, hi soscava una tesi:

No començaria a ser hora de rebutjar tòpics i anar a l'arrel de les coses? [Res no importa que dona Maria Antònia, per escriure a una amiga, ho faci en castellà, ni que els nois del poble vagin al cine i ballin tangos: si Mallorca representa qualche cosa, la modalitat mallorquina no morirà [...].] I si verament Dhey tengués algun talent, cosa que nosaltres no creim, i arribàs a fer qualche obra seriosa, tal vegada seria ell el revolucionari, l'enemic del “tipisme”, qui, independentment que l'escrivís en llengua vernacle, en castellà o en grec, salvaria per damunt de tot aquesta forma en to menor. (Villalonga 1988: 105, 401)

La intenció de Dhey, pseudònim de Villalonga, amb aquesta obra poc seriosa i menor —per això era en català!— era homòloga a la del *Quixot* respecte dels llibres de cavalleria. Acabar amb els tòpics de l'Escola i escriure després quelcom realment seriós, independentment de la llengua en què estigui escrit i també de la temàtica que hi predomini.

Referència malèvola a la salut de cavall d'Obdúlia, quan diu que és «una vaca tres voltes sagrada» o l'anomena «foca isabelina» que malparla de les joves «graneres» que podrien representar les anèmiques senyorettes Gradolí (quaranta anys més joves), i presumeix de les seves adipositats exagerant els seus atributs i les seves dimensions augmentant-les fins a la monstrositat —que era la intenció de Villalonga. O pensem quan el metge aconseguix adormir la senyora després de sis dies, i la gent ha de conversar fluix per por de no despertar el monstre.

I també a les senyores, una d'elles la senyora Curt —el nom no pot ser anodí—, que es demanen on són «aquelles criades d'altre temps que eren com a cans i s'haurien deixat matar per noltros?» (Villalonga 1988: 42). O els cotxers i assistents, tractats de necis i alhora bells animals. I dona Margalideta, un insecte, quasi una cuca, per mor que era menuda i aficadissa. És part de la caricatura valleinclanesca això de deformar els personatges en animals. Al marquès de Collera ens el defineix com un lleó. De na Remei se'n diu «rata domèstica» i d'Aina Cohen en parla (i s'hi designa ella mateixa i tot) de «bestiola», «abella», «escorpí», «prenia el trot», «escarabat», «magra com un dragó» i d'«espècie zoològica» indeterminada.

Al conservador *Bé Hem Dinat*, els xuetes estaven al costat dels capellans però, paradoxalment, no deixaven de ser jueus, cosa que haurien deixat de ser de passar-se al grup de l'*Ateneo* que, científics i progressistes, havien deixat enrere els prejudicis de raça, consideraven hebreus i aris el mateix i a més s'inclinaven pels primers per tal com els atreia el grau de cultura que tradicionalment se'ls pressuposa i que Villalonga no nega al llarg de la novel·la. I burleta, Villalonga insinua —que no era poc a la Mallorca de la dècada dels trenta— que «en realitat hi ha a Mallorca més sang jueva de la que podríeu creure pels deu o dotze llinatges que aquí es tenen per tals» (Villalonga 1988: 79).

Fins i tot irreverència quan amb un vestit lilà de falda estreta, quan cridà els cambriers perquè l'admiressin, com un privilegi que els concedia, aquests cregueren veure en dona Obdúlia la Mare de Déu, i quan la vestien sabia aguantar hores dreta com una deessa. Això, per desgràcia d'ella, que un cop que provà de seduir un criat, aquests no conceberen que una deessa com ella pogués tenir desitjos carnals, i després d'aquesta experiència fallida tancà el seu cor en banda. Obdúlia no manifesta gaire creença: per ella, n'hi ha prou amb les cent

cinquanta misses que deixa al testament, més preocupada per les formes que altra cosa. Ella posa en dubte que al cel hi pugui anar tothom, senyors i criats, i el confés li ha de recordar «que una criada pot valer tant com una senyora». (Villalonga 1988: 48). El confés també es nega a absoldre dona Maria Antònia per les darreres paraules que diu, però ella surt ben cofoia sense por de condemnar-se perquè tots els pecats tenen remissió.

En definitiva, al llibre de Villalonga els toca el rebre a tots els sectors socials illencs d'aleshores: especialment l'aristocràcia i els intel·lectuals de l'Escola Mallorquina, però també els mitjans de comunicació, les associacions, els crítics, els metges, els progressistes, els conservadors o els capellans. Una novel·la així fou concebuda en llengua catalana perquè era incomprendible redactar-la en cap altra llengua, i Gabriel Alomar i Villalonga, oncle seu i que havia sofert anys abans les ires d'aquesta societat resclosa que Villalonga caricaturitza, li va fer molta gràcia i s'oferí a prologar-la. D'aquesta manera, i com a bona novel·la que era, l'obra s'assegurava un padrinatge solvent per entrar, del bracet del seu autor, per la porta gran a la literatura catalana.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Fuster, J. (1971) *Literatura catalana contemporània*, Barcelona, Editorial Curial.
- Gustà, M. (1988) «Llorenç Villalonga», dins Riquer / Comas / Molas, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Editorial Ariel, vol. 11.
- Llompарт, J. M. (1989) *La literatura moderna a les Balears*. Palma, Editorial Moll.
- Llompарт, J. M. (2004) «Pròleg», dins Villalonga, L. *Mort de dama*, Palma, Editorial Moll.
- Pomar, J. (1999) «Dhey i els seus enfrontaments», dins *Actes del col·loqui Llorenç Villalonga*, Barcelona / Palma; PAM / UIB, pp. 156-172.
- Rosselló Bover, P. (1993) «La Polèmica de l'aparició de 'Mort de Dama'», *Randa* 33, pp. 33-64.
- Sales, J. (1971) «Pròleg», dins Villalonga, L. *Mort de dama*, Barcelona, Club Editor, pp. 5-46.
- Simbor, V. (2013) *Llorenç Villalonga, ironista i jogasser*. València / Barcelona, IIFV / PAM.
- Villalonga, L. (1988), *Mort de dama*, dins *Obres completes 1. Novel·la, 1*, Barcelona, Edicions 62, pp. 19-119.

